
Jak pochopit zločin

Jak pochopit zločin

V Německu vyšel výbor z kriminálních povídek Augusta Gottlieba Meißnera Zapomenutý německý osvícenec, který působil jako profesor estetiky na pražské univerzitě, zkoumal na konci 18. století skrytou motivaci zločinců.

V roce 1784 napsal publicista a historik Johann Wilhelm von Archenholtz, že August Gottlieb Meißner "si právem zaslouží být řazen k nejoblíbenějším německým spisovatelům", neboť je znám "i v nejtemnějších koutech Německa". Obdivná charakteristika Meißnerova současníka ostře kontrastuje se skutečností, že z jeho rozsáhlého díla (sebrané spisy čítají 36 svazků) byly v průběhu 20. století vydány jen čtyři knihy (překlad Boccacciova Dekameronu, opereta Alchymista a dva výbory povídek), jejichž známost nepřekročila hranice badatelských kruhů. Kdo byl August Gottlieb Meißner?

Zapomenutý německý literát

Meißner se narodil v hornolužickém Budyšině v roce 1753, vystudoval práva na univerzitách ve Wittenbergu a Lipsku. Právě Lipsko, v sedmdesátých let 18. století nejdůležitější divadelní a literární centrum středního Německa, v něm podnítilo zájem umělecky tvořit a umění teoreticky reflektovat.

V roce 1776 se Meißner přestěhoval z Lipska do Drážďan, kde působil jako archivní registrátor. O devět let později, již jako proslulý literát, odešel do Prahy. Na zdejší univerzitě se z rozhodnutí Josefa II. stal jako vůbec první protestant od třicetileté války řádným profesorem. Na postu ordinária estetiky a klasické literatury, z něhož významně ovlivňoval četné představitele českého národního obrození na čele s Josefem Jungmannem, přes různé třenicetral až do roku 1804, kdy přijal funkci konsistoriálního rady a ředitele gymnázia v katolické Fuldě. Zde spolu se ženou a dvěma dcerami umírá na tyfovou infekci v roce 1807. Z uvedených dat vyplývá, že jsme v loňském roce oslavili 250. výročí Meißnerova narození. Při této příležitosti vydal profesor germanistiky na berlínské Freie Universität, Alexander Košenina, výbor dvanácti kriminálních příběhů vesměs vzniklých právě za Meißnerova pražského pobytu. Výbor doplnil podnětným doslovem. V něm se vyrovnává s rozporem mezi velkým ohlasem, který vzbuzovalo Meißnerovo dílo v době vzniku, a pozdějším nápadným nezájmem, který trvá dodnes.

Nástup romantismu a filozofického idealismu na přelomu 18. a 19. století totiž způsobil, že předchozí osvícenská literatura a filozofie, záměrně usilující o šíření vědění a pozvedání čtenářů k ctnosti (viz výmluvné označení Popularphilosophie), byly zesměšněny a zavrženy. Četné osvícenské texty se z pozdějšího pohledu jevily banální, populistické, nehodné vrcholných cílů "opravdové" literatury a filozofie. K takovým textům patřila i Meißnerova díla. Dnešní, i poučený čtenář tak musí hledat klíč, jak tyto kdysi populární příběhy znovu otevřít či alespoň jak pochopit jejich dobový přínos.

Košénina, vycházející z Meißnerovy předmluvy ke 13. a 14. souboru Skic (napsané v Praze v roce 1795) a z rozboru vlastních povídek, ukazuje, že prosté kriminální příběhy, zobrazující padlé ženy rdousící novorozence, vraždící manžely, nepoučitelné zloděje, žháře podpalující stavení nepřístupných milenek či lupiče okrádající náhodně pocestné, postihovaly realitu v mnohem větší komplexnosti než dřívější literatura.

Meißner upřel pozornost na skrytou motivaci vedoucí k (zlo)činům, na jejich sociální, psychopatologické a religiozní příčiny. Zločiny se v jeho podání stávaly pochopitelnými, byť nikoli ospravedlnitelnými skutky. Právě posun k vnitřnímu příběhu člověka způsobil rozštěp mezi důsledně právnickým a mravně psychologickým hodnocením zločinů. Vztah mezi rozsudkem a spravedlností, mezi zákonností a mravností se v Meißnerových kriminálních příbězích zásadně zproblematizoval.

Šíření demokratických ideálů

Meißner kriminální příběhy zároveň využíval k šíření svých demokratických ideálů, ke kritice šlechty, dobové justice, jejich vyšetřovacích metod vymáhajících přiznání mučením. Otevřeně napadal justiční liknavost stejně jako fakt, že vyšetřovací spisy zůstávaly nepřístupné veřejnosti. Poukazoval na nespravedlivé rozsudky i na nepatřičnou ostrakizaci obviněných. Tematické záměry se promítly i do tvaru: Meißner se v kriminálních příbězích, odehrávajících se v různých částech Evropy včetně Čech, záměrně zřekl snahy útočit na emoce čtenářů nadbíháním jejich přizemní touze po senzaci. Své kriminální zápletky traktoval jako suchá, pokud možno neupravovaná fakta. Pojímal je jako žánr vědomě usilující překlenout dokumentární oblast v podobě soudních aktů a fiktivní oblast beletrie.

Meißnerovy příběhy se mohou jevit naivní, byly však, jak dokládá uspořádaný výbor, důležitým a neopominutelným článkem na nikdy nekončící cestě osvobození se moderního člověka. Jakkoli se nám tento odkaz může zdát umělecky překonaný, neměli bychom na něj zcela zapomínat.

August Gottlieb Meißner: Ausgewählte Kriminalgeschichten. Vydal a doslovem opatřil Alexander Košenina. St. Ingbert: Röhrig Universitätsverlag, 2003. 112 stran, cena 14 eur, náklad neuveden.